

ПОНЯТТЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ УПРАВЛІННЯ МОРСЬКИМ ТА РІЧКОВИМ ТРАНСПОРТОМ ТА ЇЇ ФУНКЦІЇ

БАЙРАК Віталій Віталійович - здобувач Міжнародного університету бізнесу і права

В статті изложена характеристика современных взглядов на функционирование института административной ответственности за правонарушения в области управления морским и речным транспортом. Проведен анализ сущности и содержания общего понятия административной ответственности, а также ее назначения в области управления по регулированию общественных отношений. Представлено авторское определение понятия «административной ответственности в сфере управления морским и речным транспортом».

Ключевые слова: административная ответственность, административное правонарушение, юрисдикция, управление, морской и речной транспорт.

Постановка проблеми

Поставлені цілі в процесі здійснення управління у сфері експлуатації морського та річкового транспорту досягаються широким комплексом організаційно – правових заходів, особливе місце поміж яких займає адміністративна відповідальність, як метод застосування до правопорушників визначених нормами адміністративного права при-мусу.

Проте існуючий механізм адміністративної відповідальності у сфері управління морським та річковим транспортом, який регламентується численними нормами права, на наш погляд, не в повній мірі відповідає сучасним вимогам. Частина норм на даний час не систематизована, інші застарілі, деякі по-різному регулюють одні й ті самі родові

відносини, а частина окремих суспільних відносин, навпаки, терміново потребують правового регулювання із застосуванням інституту адміністративної відповідальності, що обумовлює необхідність проведення наукових досліджень у цій сфері праводносин.

Аналіз останніх публікацій

Дослідженням інституту адміністративної відповідальності та діяльності у сфері управління морським та річковим транспортом присвячена низка монографій, наукових статей, навчальних посібників, науково-практичних коментарів до законодавства таких авторів, як: В.Б. Авер'янов, Т.В. Аверочкина, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, І.П. Голосніченко, Є.В. Додін, Д.П. Калаянов, С.В. Ківалов, Л.В. Коваль, В.В. Коваленко, В.К. Колпаков, В.В. Копейчиков, А.Т. Комзюк, С.О. Кузніченко, С.О. Кузнецов, О.В. Кузьменко, О.С. Літошенко, Д.М. Лукянець, О.І. Миколинка, Н.Р. Нижник, В.І. Олефір, І.В. Підпала, С.О. Кузніченко, А.Н. Шемякін, В.К. Шкарупа, О.Н. Ярмаши та інші. Незважаючи на вагомий науковий вклад вітчизняних учених, вбачається відсутність ґрунтовних досліджень щодо адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері управління морським та річковим транспортом, тому більш змістовне вивчення цього організаційно-правового інституту в сучасних умовах визначає актуальність його дослідження.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі теоретичних висновків різних учених та норм чинного законодавства дослідити правову регламентацію механізму адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері управління морським та річковим транспортом та сформулювати авторське розуміння поняття та функцій адміністративної відповідальності в зазначеній сфері суспільних відносин.

Виклад основного матеріалу

Серед пріоритетів національних інтересів України особливе місце займає стабільність роботи транспортного комплексу в сучасних умовах розвитку інтеграційних процесів. Наша держава як суб'єкт глобальної транспортної системи розвиває та регулює дані відносини, зокрема, саме шляхом здійснення управління у сфері експлуатації морського та річкового транспорту. Завдання управління в різноманітних галузях господарської діяльності із використанням морського та річкового транспорту досягаються широким комплексом організаційно – правових методів, особливе місце серед яких, займає юридична відповідальність. Одним із видів юридичної відповідальності в правовій системі України на сьогодні є адміністративна відповідальність як метод застосування до фізичних чи юридичних осіб, що вчинили правопорушення, адміністративного примусу.

На думку Ю.П. Бітяка, адміністративна відповідальність є одним з закріплених Конституцією України, видів юридичної відповідальності. З іншого ж боку, це складова частина одного з методів державного управління – державного примусу [1, с.85].

Метод (від грец. *μέθοδος* – шлях дослідження, спосіб пізнання) 1. Спосіб пізнання дійсності і її відтворення в мисленні. 2. Спосіб, прийом або система прийомів для досягнення якої-небудь мети, для виконання певної операції [2], свідомі систематичні й послідовні дії, що ведуть до досягнення якої-небудь мети [3].

Як зазначає Ю.П. Бітяк, методи виявляються у формах управління, через взаємодію суб'єктів і об'єктів управління у зв'язках, що склалися між ними [4, с.163]. В.К. Колпаков,

О.В. Кузьменко характеризують примус як метод державного управління, говорять, що це різні способи, прийоми та засоби цілеспрямованого, організаційного впливу суб'єктів управління на об'єкти, що віднесені до їх ведення [5, с.184]. І.П. Голосніченко, М.Ф. Стахурський, Н.І. Золотарьова визначають примус як спосіб цілеспрямованого впливу на поведінку громадян, а також діяльність підприємств і організацій, органів, служб та службовців апарату державної виконавчої влади в інтересах забезпечення оптимального рівня виконання вимог законодавства [6, с. 87].

О.С. Літошенко розглядає адміністративну відповідальність через призму її ознак зауважує, що вона нормативно врегульована, носить примусовий характер і реалізується у специфічних для неї процесуальних формах, тобто згідно із визначеними чинним законодавством правилами і процедурами, що встановлюють порядок діяльності чисельних відповідних компетентних державних органів [23, с.116].

Варто відмітити, що адміністративна відповідальність як інститут галузі адміністративного права, що охоплює численну кількість адміністративно-правових норм, які характеризують її як особливий вид юридичної відповідальності, на наш погляд, не повністю законодавчо урегульована. Зокрема, ні Кодекс України про адміністративні правопорушення [7], ні Митний кодекс України [8], ні окремі закони, наприклад, Закон України «Про виключну (морську) економічну зону України» [9], які передбачають адміністративну відповідальність, не містять правового визначення її поняття, хоча досить часто в текстах вживається цей термін.

На думку А.О. Башняка, у Кодексі України про адміністративні правопорушення дане поняття закріплено наступним чином: за основу взято дві ознаки – адміністративне правопорушення і адміністративне стягнення. А.О. Башняк вважає, що відсутність визначення адміністративної відповідальності в Кодексі збіднює його зміст, позбавляє стержневої направленості правових норм, що дозволяє іноді в практичній діяльності суб'єктам, які застосовують законодавство,

тлумачити норми Кодексу довільно, при бажанні у відповідності зі своїм баченням [10].

Аналіз теоретичних досліджень свідчить, що вітчизняні учені адміністративісти не є єдиними у поглядах на сутність цього юридичного терміну. Як стверджує В.К. Колпаков «адміністративна відповідальність – це специфічне реагування держави на адміністративне правопорушення, що полягає в застосуванні уповноваженим органом або посадовою особою передбаченого законом стягнення до суб'єкта правопорушення» [11].

На думку А.Т. Комзюка, це застосування до осіб, які вчинили адміністративні проступки, адміністративних стягнень, що тягнуть для цих осіб обтяжливі наслідки майнового, морального, особистісного чи іншого характеру і накладаються уповноваженими на те органами чи посадовими особами на підставах і у порядку, встановлених нормами адміністративного права [12].

Як зазначають О.І. Остапенко, М.В. Ковалів, Р.В. Кісіль, адміністративна відповідальність у найзагальнішому плані визначається як вид юридичної відповідальності, що визначає обов'язок суб'єкта зазнавати обмеження або позбавлення державно – владного характеру в зв'язку з вчиненням адміністративного правопорушення. Адміністративну відповідальність визначають як механізм реагування держави на прояв адміністративної протиправності, що містить матеріально – правові підстави та процесуальний порядок провадження у справах про адміністративні правопорушення [13].

В.Ф. Опришко, Ф.П. Шульженко, С.І. Шимон під адміністративною відповідальністю розуміє застосування уповноваженим органом чи посадовою особою адміністративного стягнення до особи, яка вчинила правопорушення, що за своїм характером не передбачає відповідно до чинного законодавства кримінальну відповідальність [14, с.174].

Як справедливо зазначається в юридичній науковій літературі, відсутність нормативного – правового визначення поняття адміністративної відповідальності є прогалиною в українському законодавстві, що обумовлює виникнення перепон в однаковому розумінні цього правового інституту, у

зв'язку з чим створює проблеми в правозастосуванні.

При цьому слід сказати, що незалежно від того, як ми її будемо розглядати, адміністративна відповідальність тягне за собою відповідні психологічні, матеріальні, право обмежувальні наслідки для фізичної особи чи матеріальні наслідки для юридичної особи, щодо якої вона застосовується. Це повною мірою стосується адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері управління морським та річковим транспортом, адже такі наслідки є необхідними для захисту інтересів суспільства загалом та управлінської діяльності в зазначеній сфері діяльності зокрема.

Адміністративна відповідальність у сфері управління морським та річковим транспортом за вчинення адміністративного правопорушення, як і інші види юридичної відповідальності, виконує певні, притаманні їй функції, має відповідну мету та специфічні ознаки.

Визначення мети та функцій адміністративної відповідальності у сфері управління морським та річковим транспортом, як і мети та функцій адміністративної відповідальності за інше правопорушення в будь якій сфері суспільних відносин, неможливо без вияснення філософських категорій «функція» та «мета».

Функції, як стверджує Є.Н. Пастушенко, виражають зміст явища: те, що об'єктивно присутнє в реальній дійсності, в цей же час мета – це ідеальний образ результату [15].

Однак говорячи щодо безпосередньої мети та функцій адміністративної відповідальності в цілому, а також її видів, то єдності в наукових точках зору учених досягнуто не зовсім, при цьому для окремих авторів мета та функції адміністративної відповідальності – це, по суті, тотожні поняття.

О.І. Миколенко запропонував виділяти такі види функцій адміністративної відповідальності: виховну, регулятивну, карну, превентивну, альтернативну, відновлювальну (компенсаційну) [16, с. 27-33].

В.О. Продаєвич до функцій адміністративної відповідальності відносити такі:-

1) виховну, 2) регулятивну, 3) превентивну, 4) карну і 5) відновлювальну [17].

Як вважає Л.В. Коваль, мету адміністративного стягнення становлять: припинення протиправного вчинку, відновлення правовідносин, порушених проступком, виправлення, виховання правопорушника, попередження нових можливих проступків, компенсація завданих проступком збитків [18, с.114].

Хоча у відповідності до статті 23 Кодексу України про адміністративні правопорушення, яка має назву «Мета адміністративного стягнення», відзначається, що адміністративне стягнення є мірою відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами [7].

З позиції В.К. Колпакова, який ототожнює мету адміністративного стягнення згідно з Кодексом України про адміністративні правопорушення, із метою адміністративної відповідальності. Зокрема, він пише: «Мета адміністративної відповідальності полягає у вихованні особи в дусі додержання законів, поваги до правил співжиття, запобігання здійсненню нових проступків» [19, с.253-254].

На думку В.В. Коваленка, адміністративна відповідальність має публічний державно-обов'язковий характер. Це виявляється у тому, що проступок за будь-яких умов, навіть коли він спрямований проти особи (фізичної чи юридичної), є порушенням правового порядку, охорона якого – мета і функція держави [20].

Кінцева мета адміністративної відповідальності, передбаченої законодавством у сфері управління морським та річковим транспортом, на наш погляд, – це не лише попередження та припинення адміністративних правопорушень, а також поновлення порушених правовідносин та відшкодування матеріальних збитків, перш за все, загальна мета – це охорона правовідносин, і виступає як юрисдикційна функція управління – забезпечення охорони адміністра-

тивних норм, правил, вимог та владних приписів.

С.М. Алфьоров, С.В. Ващенко, М.М. Долгополова, А.П. Купін вважають, що охоронна (юрисдикційна) функція означає, що органи виконавчої влади наділені повноваженнями щодо застосування до юридичних та фізичних осіб державного примусу [21, с.38].

Як відмічали А.К. Жудро, Ю.Х. Джавад в підручнику «Морське право» за 1974 рік, під адміністративною юрисдикцією розуміється право розслідування і розгляду справ, пов'язаних з порушеннями адміністративних правил і приписів влади, які не тягнуть за собою кримінальну відповідальність. Влада бережливості держави має право здійснювати розслідування і притягати до адміністративної відповідальності капітана або інших членів екіпажу й у зв'язку з цим може затримувати вихід з порту будь-якого судна, якщо, на її думку, капітан допустив порушення поліцейських, митних, санітарних, навігаційних, протипожежних або інших діючих в порту правил або якщо судно знаходиться в неморехідному (технічно несправному) стані, що загрожує безпеці людського життя на морі [22, с.175].

У сфері управління мають місце різноманітні напрямки регулювання суспільних відносин у галузях транспортних перевезень морськими та річковими водними шляхами, що потребують адміністративно – правового регулювання із застосуванням адміністративної відповідальності. Зокрема, в економічній сфері суспільних відносин діють господарські, транспортні, фінансові, митні правила тощо. У сфері забезпечення безпеки судноплавства та екологічної безпеки – правила запобігання забрудненню із суден на водних шляхах України, навігаційні, протипожежні правила, вимоги санітарного та карантинного режиму тощо. Крім того, правовідносини щодо захисту державного кордону, який проходить по зовнішній межі територіального моря України чи на судноплавних річках – по середині головного фарватеру або тальвегу річки. Невиконання таких правил призводить до вчинення правопорушень, як контрабанда, незаконне перетинання або спроба незаконного пере-

тинання державного кордону України, порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї. А також в інших сферах організаційно – правових відносин, наприклад, неповернення капітаном іноземного судна перепусток на право сходження на берег осіб суднового екіпажу.

Для забезпечення реалізації мети сфери управління морським та річковим транспортом його суб'єкти (органи та посадові) наділені публічно-владними повноваженнями, використовують методи впливу на об'єкт управління у формі прийняття відповідних організаційних – правових рішень, які породжують відносини органічного взаємозв'язку (правовідносини) між суб'єктом та об'єктом, що пов'язані між собою суб'єктивними правами і юридичними обов'язками як обумовлені цілями управлінського процесу.

Щодо адміністративної відповідальності у сфері управління морським та річковим транспортом, виникає потреба говорити про підвідомчість справ про адміністративні правопорушення, яка характеризується родовими ознаками суспільних відносин, що підлягають захисту, а це обумовлює необхідність визначення органів та посадових осіб (коло яких досить велике і мають різноманітний адміністративно – правовий статус), що наділені повноваженнями притягнення до адміністративної відповідальності.

Висновки

Узагальнивши загальні теоретичні дослідження щодо та сутності адміністративної відповідальності та функцій які вона виконує, виникає потреба для з'ясування поняття адміністративної відповідальності у сфері управління морським та річковим транспортом як складової інституту юридичної відповідальності. Дані правовідносини характеризуються особливостями управлінської та організаційно – технічної діяльності, які складаються в галузях морського та річкового судноплавства, що охороняються публічно – владним механізмом примусу, з метою попередження та припинення адміністративних правопорушень, а також по-

новлення порушених правовідносин та відшкодування матеріальних збитків.

Адміністративна відповідальність у сфері управління морським та річковим транспортом – це застосування до фізичних та юридичних осіб, які вчинили діяння, що мають ознаки адміністративного правопорушення в галузях перевезень морським та річковим транспортом, державного примусу у виді мір адміністративних стягнень, які несуть для цих осіб обтяжливі наслідки психологічного, морального, матеріального, правообмежувального чи іншого характеру, і накладаються уповноваженими на те юрисдикційними органами чи їх посадовими особами, на підставах та у порядку, встановлених нормами адміністративного права.

Література

1. Битяк, Ю.П. Адміністративне право України: конспект лекцій / Ю.П. Битяк, В.В. Зуй. – Харків: Націон. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 1996. – 160 с.;
2. Мельничук, О.С. Словник іншомовних слів / за ред. О.С. Мельничук. – М.: Гол. ред. УРЕ, 1974. – 775 с.;
3. Івченко, А.О. Тлумачний словник української мови / А.О. Івченко. – Харків : «Фоліо», 2002. – 543 с.;
4. Адміністративне право України : підруч. / [Битяк Ю.П., Гаращук В.М., Дяченко О.В. та ін.] ; за ред. Ю.П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.;
5. Колпаков, В.К. Адміністративне право України : [підруч.] / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 543 с.;
6. Голосніченко, І.П. Адміністративне право України: основні поняття. Загальна та основна частина : [навч. посіб.] / Голосніченко І.П., Стахурський М.Ф., Золотарьова Н.І. – К., 2005. – 231 с.;
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст.1122;
8. Митний кодекс України від 13 березня 2012 року № 4495-VI (ВВР), 2012, №44-45, №46-47, №48, ст.552;
9. Закон України від 16 травня 1995 року №162/95-ВР «Про виключну (морську) еко-

АНОТАЦІЯ

У статті викладено характеристики сучасних поглядів на функціонування інституту адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері управління морським та річковим транспортом. Проведено аналіз сутності та змісту загального поняття адміністративної відповідальності, а також її призначення у сфері управління щодо регулювання суспільних відносин. Подано авторське визначення поняття «адміністративної відповідальності у сфері управління морським та річковим транспортом».

Ключові слова: адміністративна відповідальність, адміністративне правопорушення, юрисдикція, управління, морський та річковий транспорт.

SUMMARY

The article describes the characteristics of modern views on the functioning of the institute of administrative responsibility for offenses in the field of marine and river transport management. The essence and content of the general concept of administrative responsibility, as well as its appointment in the field of public relations regulation, have been analyzed. The author's definition of the concept of «administrative liability in the field of management of sea and river transport» is submitted.

Key words: administrative liability, administrative offense, jurisdiction, management, sea and river transport.

номічну зону України» (ВВР), 1995, №21, ст.152;

10. Башняк, А.О. Адміністративна відповідальність як правовий інститут / А.О. Башняк // Право України. 2004. – № 9. – С.30-34;

11. Колпаков, В.К. Адміністративне право України. Навчальний посібник / В.К. Колпаков. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 544 с.;

12. Адміністративна відповідальність в Україні: навч. посібник / [Комзюк А.Т., Гуменюк В.А., Джагунов Г.В. та ін.]; за заг. ред. А.Т. Комзюка. – 2-е вид., виправл. і доп. – Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. – 99 с.;

13. Адміністративне право: навч. посіб. / О.І. Остапенко, М.В. Ковалів, Р.В. Кісіль; за ред. О.І. Остапенка. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 533 с.;

14. Правознавство: Підручник / [В.Ф. Опришко, Ф.П. Шульженко, С.І. Шимон та ін.]; за заг. ред. В.Ф. Опришка, Ф.П. Шульженка. – К.: КНЕУ, 2003. – 767 с.;

15. Пастушенко, Е.Н. Цели и функции административной ответственности / Е.Н. Пастушенко. // Правоведение. – 1987. – №3. – С.36-41;

16. Миколенко, А.И. Административный процесс и административная ответствен-

ность в Украине: Учеб. пособие. / А.И. Миколенко. – Х.: Одиссей, 2004. – 272 с.;

17. Продаєвич, В.О. Функції адміністративної відповідальності / В.О. Продаєвич // Актуальні проблеми держави і права. – 2006. – Вип. 27. – С.314-320;

18. Коваль, Л.В. Адміністративне право. Курс лекцій для студентів юрид. вузів та факультетів / Л. В. Коваль. – К.: Вентурі, 1998. – 208 с.;

19. Колпаков, В.К. Адміністративне право України. Навчальний посібник / В.К. Колпаков. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 544 с.;

20. Курс адміністративного права України. Підручник. / за заг. ред. В.В. Коваленка. – К.: Юрінком Інтер, 2012. – 808 с.;

21. Адміністративне право. Загальна частина: навч. посіб. / С.М. Алфьоров, С.В. Ващенко, М. М. Долгополова, А. П. Купін. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 216 с.;

22. Жудро, А.К., Джавад Ю.Х. Морское право: учебн. / А.К.Жудро, Ю.Х.Джавад. – М.: «Транспорт», 1974. – 384 с.;

23. Літошенко, О.С. Адміністративна відповідальність в системі юридичної відповідальності: дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 / О.С. Літошенко. Київський національний економічний ун-т. – К., 2005. – 199 с.